

na ilişkin var sayımlardan ve türbesinin mimari özelliklerinden yola çıkarak tekkenin XVI. yüzyılın ikinci çeyreği içinde tesis edilmiş olduğu kabul edilebilir. Türbenin dışında kalan ve türbeye oranla daha az itina gösterildiği anlaşılan bölümler sonraki yüzyıllarda yenilenmiş olmalıdır. Yeniçeriliğin kaldırılmasından (1826) sonra bütün Bektaşî tekkeleri gibi Demir Baba Tekkesi'nin de kapatıldığı, yaklaşık yarım yüzyıl sonra Bektaşîliğe karşı müsamahakâr olan Abdülaziz devrinde tekrar canlandığı anlaşılmaktadır. Deliorman yöresindeki Bektaşîler'in ve kızılbaşların Demir Baba Tekkesi'ne büyük bir bağlılık gösterdikleri, türbeye akın akın ziyaretçilerin geldiği, adakların adandığı, yeni doğan çocuklara, sağlıklı, güçlü kuvvetli olmaları için Demir Baba'nın sandukası üzerinde bir müddet bekletilen elbiselerin giydirildiği ve evliliklerinin hayırlı olması için gelinlere sanduka üzerine bırakılan gelinlikler giydirildiği bilinmektedir.

Dipsiz gölü olarak da anılan Dimitrovo vadisinde, Zavet tepesinin sarp kayalıklarla kaplı eteğinde kurulan tekke avlusuna, solda yüksek bir ihata duvarı, sağda bir yerli kaya kitlesiyle kuşatılmış bulunan kemerli cümle kapısından girilmektedir. İhata duvarının solunda hazîre, kaya kitlesinin sağında tekkenin iâşe ve ikamete mahsus bölümlerini (derviş odaları, şeyh odası, mihmanevi, aşevi, kilerevi vb.) barındırdığı anlaşılan iki katlı iki yapı yer almaktadır. Bu yapıların zemin kat duvarları ahşap hatıllı moloz taşla örülmüş, üst katları ahşap duvarlarla inşa edilmiş, avluya bakan cephe, bütün mekânların açıldığı ahşap direkli fevkanî bir sofa (hayat) ile donatılmıştır. Eski fotoğraflarda görülen, ancak konumu kesinlik kazanmayan çokgen planlı, etrafı direkli ve korkuluklu bir sundurma ile kuşatılmış, basık piramit çatılı ve alemli binanın âyinlerin icra edildiği meydanaevî olduğu söylenebilir.

Tekkenin mimari açıdan en ilginç unsuru Demir Baba'nın türbesidir. Türbe,

ikisi de sekizgen prizma biçiminde olan, kubbe örtülü esas türbe ile piramit çatılı (külâhlı) bir giriş bölümünden meydana gelir. Girişin önünde iki sütuna dayanan, kırma çatılı bir sundurma bulunmaktadır. Kubbe ile külâh kurşun, sundurma ise kiremit kaplıdır. Antik bir lahitten devşirme olduğu söylenen türbe kapısı üzerinde "lâ fetâ illâ Alî lâ seyfe illâ zülfikâr" ibaresinin bulunduğu nakledilmektedir. Demir Baba'nın sandukası oldukça büyük tutulmuş, çevresi Bektaşî terminolojisinde "çerağ" adı verilen on iki adet şamdanla kuşatılmıştır. On iki imamın ruhaniyetlerini remzeden bu çerağlardan başka aynı sembolizmden kaynaklanan on iki kollu büyük bir şamdan ile "taht-ı Muhammed" denilen üç basamak üzerinde dizili çerağlar da bulunmaktadır. Sandukanın baş ucunda on iki dilimli hüseyinî taç, ayak ucunda bir çift madenî pabuç ile iki bıçak yer almakta, türbenin duvarlarında çeşitli levhaların yanı sıra teber ve mızrak gibi gazî dervişlerin âlâmetleri olan tarikat eşyası da görülmektedir. Türbenin içinde bir de adak sandığı vardır. Demir Baba Türbesi, kesme taş örgüsü, çokgenlerin hâkim olduğu tasarımı ve oranları ile Doğu Rumeli'deki diğer bir önemli Bektaşî merkezi olan Akyazılı Sultan Âsitanesi'ndeki türbe ile benzerlik gösterir. Ancak Akyazılı Sultan Âsitanesi'nde sekizgen yerine Bektaşî sembolizminde önemli yeri olan yedi sayısından hareketle yedigenin tercih edildiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- F. Kanitz, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig 1882, III, 329 vd.; K. J. Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien*, Viyana 1891, s. 1414; F. W. Hasluck, *Christianity and Islam under the Sultans*, Oxford 1929, s. 522; a.m.f., "Geographical Distribution of the Bektashi", *Annual of the British School at Athens*, XXI, London 1914-16, s. 84-124 (104); F. Babinger, *Rumelische Studien*, Berlin 1938; a.m.f., "Das Bektaschi-Kloster Demir Baba", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen*, XXXIV, Berlin 1931, s. 1-10; aynı makale: *Aufsatze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante von Franz Babinger*, I, Münih 1962, s. 88-96; Murat Sertoğlu, *Bektaşilik*, İstanbul 1969, s. 317; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri IV*, s. 52-53, 197; S. Stojanov, "Kompleksnite izsledvanija v Kyzylbas-kija Manastir Demir Baba", *Sbornik istoriceski material*, Razgrad 1984, s. 43-53; Bedri Noyan, *Bektâşilik Alevîlik Nedir*, Ankara 1987, s. 528-540; I. Mélikoff, "Bulgaristan'da Deliorman Kızılbaş Topluluğu", *Uyur İdik Uyardılar Alevîlik-Bektaşilik Araştırmaları*, İstanbul 1993, s. 139-150; M. Choublier, "Les Bektachis et la Roumélie", *REI*, I (1927), s. 427-453.

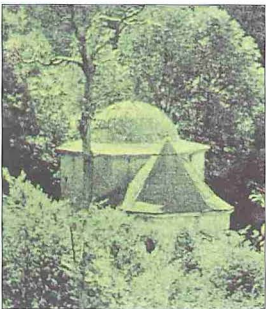

M. BAHÂ TANMAN

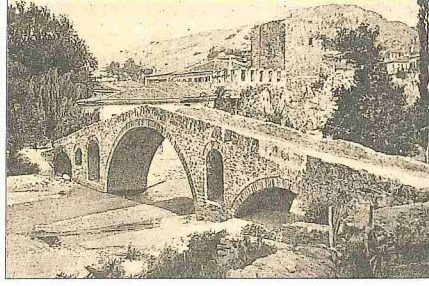
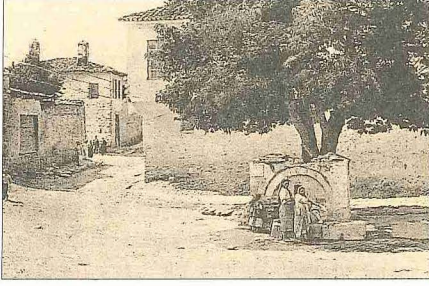
DEMİRHİSAR

Yunanistan'ın Makedonya kesimindeki Siderokastro kasabasının Osmanlılar zamanındaki adı.

Yunanistan Makedonyası'nda Serez'in kuzeybatı tarafında küçük bir kasaba olup 1383'ten 1912'ye kadar kaldığı Osmanlı idaresi altında bir kaza merkezi olarak önem kazanmıştır. Demirhisar veya Timurhisar adı, Siderokastro'nun doğrudan Türkçe'ye çevrilmiş şeklidir. Bu isim ise kasabaya hâkim bir kayalığın üstünde yer alan müstahkem Ortaçağ dönemi yapısı kalesiyle ilgilidir. Kale ile ilgili kayıtlara, Bizanslılar'ın Bulgar ve Sırp'lar'la yaptıkları mücadeleler sırasında rastlanır. Osmanlılar'ın burayı fetihleri esnasında kale Sırp hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. İlk Osmanlı tarihleri Lala Şahin Paşa tarafından Kavala, Drama, Serez ve Zihne gibi Makedonya'daki önemli şehirlerin zaptedildiğini belirirken Demirhisar'ın adını zikretmezler. Ancak bu kayıtlardan dolayı olarak 1383 yılı sonbaharındaki bu hareket sırasında Demirhisar'ın da ele geçirildiği anlaşılmaktadır. Fetihden sonra buraya bir askerî garnizon yerleştirildiği gibi bir grup sivil müslüman nüfus da iskân edildi. Bunlar daha sonra oldukça yoğunluk kazanacak olan müslüman Türk nüfusunun çekirdeğini teşkil etti. Bu arada muhtemelen anlaşma yoluyla ele geçirilmesi dolayısıyla kasabada kalabalık sayılabilecek bir hristiyan nüfus da mevcuttu. Nitekim çok eskiden beri bir kaza merkezi olan kasabanın 1444 tahriri sırasında nüfusun çoğunluğunu gayri müslimler teşkil etmekteydi. Bu tarihte yirmi beş hâne müslümana karşılık kasabada 135 hâne, on üç bîve (dul kadın) hristiyan nüfus yer almaktaydı. XV ve XVI. yüzyıl boyunca her iki kesimin nüfuslarında artış görüldü. 1453'te yetmiş dokuz hâne, yirmi iki bîve müslüman, 162 hâne yirmi dört mücerred (bekâr), yirmi altı bîve hristiyan; 1478'de 128 hâne, otuz dört bîve müslüman, 149 hâne, on beş mücerred, altmış üç bîve hristiyan nüfusu bulunan kasaba XVI. yüzyılda daha da gelişme gösterdi. XVI. yüzyılın başlarında 1519'da 122 hâne, otuz üç mücerred müslüman, 205 hâne, yirmi yedi mücerred, otuz üç bîve hristiyan; 1530'da ise 108 hâne, kırk sekiz mücerred müslüman, 252 hâne, otuz sekiz mücerred, yirmi üç bîve hristiyan bulunuyordu. XVI. yüzyılın sonlarına doğru nüfusu biraz daha arttı; kasabada

Deliorman'da
Demir Baba
Türbesi -
Bulgaristan

1913'te Demirhisar'dan bir görünüş ve Demirhisar'da Osmanlı dönemine ait bir taş köprü (L'illustration, 2 Aout 1913)

147 hâne, otuz dört mücerred müslümana karşılık 261 hâne, 118 mücerred hristiyan yaşıyordu. Bu tahriirlere göre kasabanın umumi nüfusu XV. yüzyılda 1500 iken XVI. yüzyıl sonlarında 2500'ü bulmuş, müslüman Türk nüfusu ise 1444'ten bu yana nisbeten büyük bir artış göstermişti.

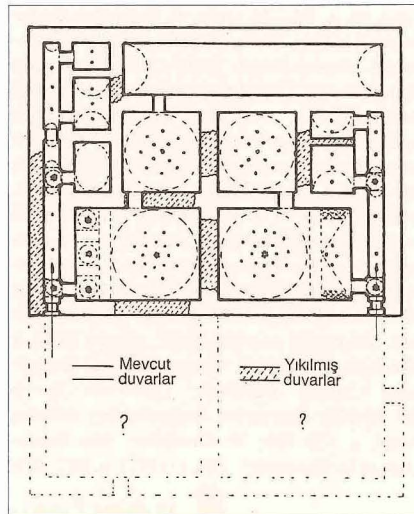
1668 ilkbaharında kasabaya gelen Evliya Çelebi yeterli bilgi vermez. Ona göre kalesi hâlâ ayakta, ancak artık burası sınırdan uzakta iç bölgede (iç il) kaldığından askerî garnizon yoktur. Ayrıca kasabada camiler, medreseler, hamamlar, tekkeler, hanlar varsa da Evliya Çelebi bunların isim yerlerini boş bırakır ve burada 1600 ev olduğunu yazar. Ancak bu son rakamı şüpheyle karşılamak gerekir. XVII. yüzyılın ortalarında Rumeli kesiminde Osmanlı medreselerini gösteren bir listede Şit Çelebi Medresesi'nin burada bulunduğu ve kasabanın küçük bir İslâmî öğretim merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Demirhisar'da ve ona tâbi köylerde Tanrı dağı ve Selânik yörük teşekküllerine bağlı Türk kolonileri de yerleşmiş durumdaydı. XVI. yüzyıla ait kayıtlara göre burada 1100-1400 kişiden oluşan dokuz yörük ocağı bulunuyordu.

Osmanlı dönemi Demirhisar'ı hakkında daha ayrıntılı bilgi, XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarına ait salnâmelerde yer almaktadır. 1303 (1885-86) tarihli *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*'nde Demirhisar kazasının 13.810 müslüman, 26.000 hristiyan Bulgar ve Vlah nüfusu ve yetmiş sekiz köyü bulunduğu belirtilmektedir. 1324 (1906) salnâmesinde ise kasabada 3000'ini müslümanların oluşturduğu 4650 kişinin yaşadığı ve 733 evin yer aldığı kayıtlıdır. Ayrıca bu sıralarda burada altı cami, dört medrese, müslümanlara ait üç, hristiyanlara ait dört mektep, bir kilise, 297 dükkân ve

bir de hamam vardı. Halkının çoğu ticaretle, ziraatla ve dericilikle uğraşıyordu. Artık Osmanlı-Bulgar sınırı yakınında bir noktada yer aldığı için artan önemi dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid döneminde burada bir kışla ve askerî hastahane yaptırılmıştı. 1900'de kasabayı gören etnograf Vasil Kânçev burada 3300 Türk, 1200 Bulgar, 450 Çerkez, 350 Rum, 120 Vlah ve 420 Çingene'nin yaşadığını yazar. Bundan da kasabanın toplam nüfusunun 5840 ve bu nüfus içinde Türkler'in nisbetinin % 57 olduğu anlaşılmaktadır. Bulgarlar'ın büyük bir kısmı Bulgar Eksarhlığı'na değil Rum patrikhânesine bağlıydı. Bu sebeple bunlar Yunan istatistiklerinde Rum olarak gösterilmisti.

I. Balkan savaşları sırasında kasaba Bulgar ordusunun işgaline uğradı. 1913'

Demirhisar'daki XVI. yüzyıla ait çifte hamamın planı (M. Kiel arşivi)

te burada müslüman nüfus hemen hiç kalmadı. Tamamıyla tahrip edilen ve nüfusu oldukça azalan Demirhisar 1918'den sonra büyük bir köy halinde yeniden inşa edildi ve buraya Anadolu'dan gelen Rumlar yerleştirildi. Kasabada Osmanlı dönemi yapılarından sadece 1232'de (1816-17) tamir edildiğini belirten kitâbesiyle bir taş köprü ve XVI. yüzyıl yapısı bir çifte hamamın harabeleri bugüne ulaşabilmiştir. Ayrıca Demirhisar'a 18 km. kadar uzaklıkta olup Güney Yunan-Bulgar sınırı yakınında bulunan Angistron köyünde (1918'den önceki ismi Çengelköy) 996'da (1587-88) Âşık Mehmed'in ve ondan sonra Kâtib Çelebi ve Evliya Çelebi'nin zikrettiği XVI. yüzyıl yapısı bir Osmanlı ılıca hamamı hâlâ ayakta ve bugün de kullanılmaktadır. Demirhisar, tarihi literatürde sık sık görüldüğü gibi, bir Osmanlı madencilik merkezi olarak şöhret kazanmış Kalkidiki yarımadasındaki Siderokapsa ile karıştırılmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-avâlim*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 616, II, vr. 20^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 140-141; Vasil Kânçev, *Makedonija, Etnografija i Statistika*, Sofia 1900 (tıpkı basım: *Izbrani Proizvedenija*, Sofia 1970, s. 484-486); *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*, 19. def'a, Selânik 1324, s. 431-438; M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tartarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 1957, s. 69, 262, 324; G. Ostrogorski, *Serska Oblast posle Dušanove smrti, Posebna Izdanja Vizantino-loškog Instituta IX*, Beograd 1965, tür.yer.; Apostolos Vakalopoulos, *History of Macedonia*, Thessaloniki 1973, s. 53-54, 208, 666-668; Aleksandar Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV da XVII vek*, Skopje 1981, tür.yer.; G. Stivaras, "Demir Issarion", *Makedonikon Imerologion* (1910), s. 213-214.

MACHIEL KIEL

DEMİRİ

(الدمیری)

Ebû'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed
b. Mûsâ b. İsâ el-Kâhîrî eş-Şâfiî
(ö. 808/1405)

Hayâtü'l-hayevân adlı
meşhur eserin yazarı,
Mısırlı hadis ve fıkıh âlimi.

742 (1341) yılı başlarında Nil deltasındaki Semennûd kasabası yakınında bulunan Demîre adlı iki köyden kuzeyde doğdu. Doğum tarihi bazı kaynaklarda 745 (1344) ve İbn Kâdî Şühbe ile İbn Hacer tarafından 750 (1349) şeklinde verilirse de Sehâvî, Demîrî'nin kendi el yazısıyla bir notta doğum tarihini 742